

Restauruotas kolumbariumas Bernardinų kapinėse, Vilnius
A reconstructed columbarium in the Bernadine Cemetery, Vilnius

Senosios totorių kapinės, Vilniaus r.
Old Tatar cemetery, Vilnius District

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS

ISTORINĖS LIETUVOS KAPINĖS HISTORICAL LITHUANIAN CEMETERIES

Laisvės kovotojų memorialas Antakalnio kapinėse, Vilnius
Memorial to freedom fighters in Antakalnis Cemetery, Vilnius

ISTORINĖS LIETUVOS KAPINĖS

Gausiausią Lietuvos memorialinio paveldo objektų dalį sudaro istorinės, arba senosios, kapinės (jų yra apie 6000). Neretai tai yra natūralios kalvos, ant kurių buvo dabar jau išnykusių kaimų kapinės. Jose tebestovi aukšti mediniai kryžiai, mediniai, kai kur mūriniai, vartai. Spėjama, kad šios kapinės įsteigtos XVIII a., bet sovietų valdžios metais jos buvo uždarytos. Senosiose kapinėse atsispindi istoriškai susiformavęs žmonių požiūris į gyvenimo ir mirties santykį, kuris Lietuvoje dėl vietos tradicijų ir papročių yra savitas. Tradiciškai katalikiškame krašte gyveno ir savas religines tradicijas puoselėjo stačiatikių tikybos tautybės, žydai, totoriai, karaimai.

Ryškus istorinių kapinių pavyzdys – senosios karaimų kapinės (Trakai, Žalioji g.). Jose buvo laidojama nuo XIV a. pabaigos, kai karaimai įsikūrė Trakuose. Kapinės iki šių dienų juosia žema akmenų ir žemių sampilo tvora su dvejetainiais vartais – šiauriniais ir vakariniais. Čia yra palaidota daug žymių Lietuvos karaimų visuomenės ir kultūros veikėjų. Pagal karaimų tautos papročius būdavo laidojama galva į pietus, antkapiniai paminklai statomi kojūgalyje, paminkluose iškalami maldos žodžiai hebrajų rašmenimis.

Žydų bendruomenė mirusiuosius laidodavo kojomis į rytus, galva į vakarus. Kapai nebuvo apželdinami, juos lankyta praėjus mėnesiui ir metams po mirties, taip pat keturių pagrindinių žydų švenčių išvakarėse. Tokios 1861–1940 m. veikusios žydų kapinės yra išlikusios Kaune, Radvilėnų pl. Tačiau senosios žydų kapinės Lietuvoje ypač nukentėjo dėl sovietinės kapinių naikinimo politikos. Atkūrus nepriklausomą valstybę, dalis nesunaikintų kapinių buvo sutvarkytos. Gausybę papročių garsėjusi Lietuvos totorių bendruomenė apsaugojo senąsias kapines Keturiiasdešimties Totorių k. ir Nemėžio mstl. (Vilniaus r.), Vinkšupio k. (Marijampolės r.).

Nidos senosios kapinės (Nida, Pamario g.) įsteigtos XVIII a. Jose atsiskleidžia mažos etninės kuršių tautos laidojimo tradicijos ir kultūra. Kapinės aptvertos neaukšta statinių tvora su varteliais, virš jų yra įrašas. Čia buvo laidojama taisyklingomis eilėmis, kapo vietą žymėjo žemių sampilas ir medinis antkapinis paminklas krikštas. Krikštai buvo daromi iš storų lentų, juose buvo išpjaustomi arklių, paukščių, roplių, augalų ir kitokie siluetai. Krikštų atsiradimas sietinas su pagonybės laikų tradicijomis. Žemesni mediniai, metaliniai kryžiai, betoniniai antkapiai atsirado XX a. dėl miesto kultūros įtakos. Dabartiniai kapus ženklinantys krikštai buvo atkurti XX a. antrojoje pusėje (skulpt. Eduardas Jonušas).

Miestuose įsteigtose kapinėse sklaidėsi nebe vietinė kaimiškoji, bet europinė tradicija. Šiuo požiūriu išsiskiria senosios Vilniaus kapinės (Rasų, Bernardinų, Antakalnio ir Saulės). XIX a. pradžioje Vilniaus kapinės buvo steigiamos užmiestyje, laikantis tuometinių Europos kapinių formavimo taisyklių, kurias diktavo naujoviška mirties samprata. Jose kaip niekur kitur matyti Vakarų Europos ir vietos meistrų kūrybos evoliucija. Lietuva – labiausiai į rytus nutolęs katalikiškas Europos kraštas, todėl kapinių statinių (koplyčių, antkapinių paminklų) formos, stiliai, medžiagos buvo būdinga tik jai. Laikas šiose kapinėse sustojo 1940 m.: daugelis Vilniaus gyventojų, išgąsdinti sovietų valdžios represijų, suskubo repatrijuoti į Lenkiją, nespėjusieji buvo ištremti į Sibirą arba kilus Antrajam pasauliniam karui išvyko iš miesto. XX a. septintajame dešimtmetyje Rasų ir Bernardinų kapinės buvo visai uždarytos tikintis jas sunaikinti, ir tik ėmus protestuoti visuomenei jos išliko.

Rasų kapinės (Vilnius, Rasų g.) įsteigtos 1801 m. pietrytinėje miesto dalyje. Jų pavadinimas siejamas su senovės lietuvių deivės Rasos vardu. 1801 m. pašventinus kapinėms skirtą plotą, jos buvo aptvertos medine tvora su mediniu namu špitolei (rekonstruota XIX a. pabaigoje, pritaikius kapinių sargo namui). Tvorą sudegino Napoleono kariai, todėl 1820 m. kapinės buvo aptvertos mūrine tvora, kurios autentiškų fragmentų yra išlikę. Kapinių centre buvo pastatyti du simetriški L raidės formos 3–5 aukštų kolumbariumai, tarp kurių XIX a. viduryje neogotikos stiliumi buvo įkomponuota centrinė kapinių koplyčia (to paties stiliaus varpinė pristatyta 1883 m.). XIX a. pabaigoje kapinės dar išsiplėtė, buvo pastatyti nauji neogotikos stiliaus vartai. Kolumbariumai dėl prastos būklės buvo nugriauti

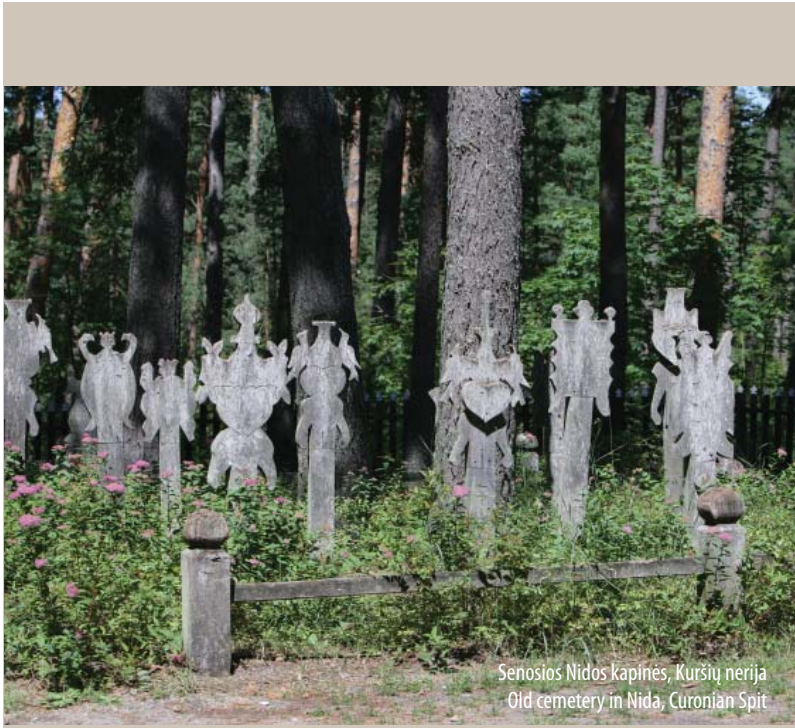
apie 1934 ir 1965 m., tačiau kiti objektai išliko mažai pakitę. Kapinės užima 10,8 ha plotą, jų planinė struktūra susiformavo natūraliai, pagal Ribiškių kalvyną. Prigijo Profesorių, Pagrindinės alėjų, Literatų, Angelų kalnelių pavadinimai. Į akis krintantis Rasų kapinių ypatumas – panoraminiai vaizdai. Nuo aukščiausių kapinių kalvų galima gėrėtis aukštais ir grakščiais, masyviais ir žemais antkapiniais paminklais su kryžiais, koplyčiomis ir medžių siluetais, sudarančiais išraiškingai plastišką ansamblį. Kapinių vaizdų panoramoje pastebima antkapinių paminklų įvairovė: skulptūros, profesionalų sukurtos Lietuvoje ir užsienyje, tradiciniai Vilniaus meistrų antkapiai ir paprasti, kuklūs, bet su meile ir pagarba sukurti darbai.

Bernardinų kapinės (Vilnius, Žvirgždyno g.) buvo įsteigtos 1810 m. kaip užmiesčio kapinės, jos užima 3,6 ha plotą. Kapinėse yra išlikę daug jų kūrimosi ir raidos istoriją menančių objektų: originali vartų – varpinės – kolubariumų (1810) – centrinės kapinių koplyčios (1827) kompozicija, kapinių sargo namelis (1827), kapinių pašventinimo koplytėlė (1810, 1849), ankstyvi, tik Vilniaus senosioms kapinėms būdingi antkapiniai paminklai, kapinių takų tinklas. Šios kapinės yra daugelio XIX–XX a. valstybės mokslo ir kultūros istorijai nusipelnusių žmonių amžinojo poilsio vieta.

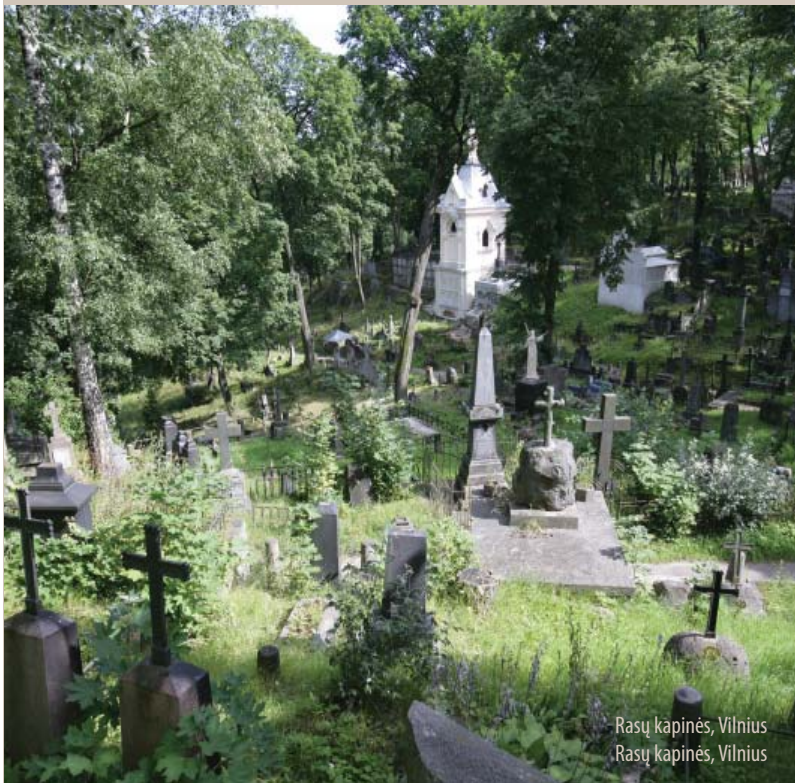
Antakalnio kapinės (Vilnius, Karių Kapų g.) XIX a. pirmojoje pusėje buvo vadinamos Ligoninės kapinėmis. Jose esama daug XIX–XX a. palaidojimų, susijusių su Lietuvos istorijos įvykiais. XX a. pradžioje kapinės oficialiai buvo paskelbtos karių kapinėmis, jose buvo palaidoti Pirmajame pasauliniame kare žuvę vokiečių, rusų, totorių kariai. Gerbiant jų atminimą 1917 m. buvo pastatytas paminklas vokiečių ir rusų kariams, atlaikęs sovietinio laikotarpio negandas, ne taip, kaip totorių karių antkapiniai paminklai, kurie buvo panaudoti laiptams; apie 1990 m. juos suradus ir restauravus, stelos vėl ženklina karių kapus. Laikantis XX a. pirmosios pusės karių kapų tvarkymo tradicijų yra sutvarkyti daugiau kaip tūkstančio Lenkijos karių kapai. Įspūdingas yra sovietinių karių ir komunistų partijos funkcionierių memorialas, originaliais profesionalių menininkų sukurtais antkapiniais paminklais galima gėrėtis Menininkų kalnelyje, kur ilsisi žinomi Lietuvos valstybės, mokslo ir kultūros veikėjai. Čia atgulė ir beveik 3000 Napoleono kariuomenės karių, nuo šalčio, bado ir ligų mirusių Vilniuje (kapavietė rasta buvusio Šiaurės miestelio teritorijoje; ištirti palaikai šiose kapinėse perlaidoti 2004 m.). Netoli šios kapavietės yra didžiai gerbiama 1991 m. sausio 13-osios Laisvės kovotojų, pirmojo po nepriklausomos valstybės atkūrimo žuvusio Lietuvos pasieniečio Gintaro Žagunio ir Medininkų tragedijos aukų amžinojo poilsio vieta.

Kapinės plačiaja prasme lietuvių tautai reiškia daug: jose atsikartoja Lietuvos istorijos epochų vingiai, tautų papročiai, žmonių likimai. Lankantis kapinėse yra jaučiama pagarba istorijai ir mirusiesiems – tiek iškiliems ir žinomiems, tiek brangiems artimiesiems ir draugams.

Teksto autorė Danutė Rūkienė
Fotografas Sigitas Gaudėža

Senosios Nidos kapinės, Kursių nerija
Old cemetery in Nida, Curonian Spit

Rasų kapinės, Vilnius
Rasų kapinės, Vilnius

HISTORICAL LITHUANIAN CEMETERIES

Historical Lithuanian cemeteries, numbering at around 6,000, represent the most plentiful part of Lithuanian memorial heritage. Quite often, such cemeteries of villages that no longer exist are located on natural hills. Tall, wooden crosses still loom over such hills, and in some places, wooden or masonry gates have survived. Presumably founded in the 18th century, these cemeteries were closed during Soviet rule. The old cemeteries reflect a perception of life and death that evolved throughout history under the impact of local customs and traditions and is unique to Lithuania. The Russian Old Believers, Jewish, Tartars, and Karaites lived for centuries in traditionally Catholic Lithuania and observed their own religious rites.

One notable example of historical cemeteries in Lithuania is the ancient Karaites’ cemetery on Žalioji Street in Trakai. Burials there started in the late 16th century, when Karaites settled in Trakai. The cemetery is still surrounded by a low earthen and stone fence with northern and western gates. Many celebrated public and cultural figures of the Lithuanian Karaites are buried in the cemetery. According to Karaite tradition, their dead are oriented to the south in the grave, and grave markers with Hebrew prayers chiselled in stone stand at the foot of grave.

The custom of the Jewish communities was to bury their dead with their legs facing east and heads facing west. The Jewish had no tradition to plant any greenery on the graves, and visited their dead a month and a year after the funeral and on the eve of the biggest Jewish holidays. Jewish cemeteries of this kind, used from 1861 until 1940, survive in Kaunas, next to Radvilėnų Road. Most old Jewish cemeteries suffered immensely from the destructive policy of the Soviets. After the reestablishment of independence in Lithuania, some of the extant Jewish cemeteries were restored to adequate shape.

The Lithuanian Tartar community managed to protect their old cemeteries in the village of Keturiasdešimt Totorių and town of Nemėžis (Vilnius District) and in the village of Vinkšupis (Marijampolė District).

The old Nida Cemetery (Pamario St. in Nida) was founded in the 18th century. It reflects the culture and burial customs of the small Curonian tribe. A low pale with a gate and an inscription above it encloses the cemetery. Burials took place in the Nida Cemetery in regular lines. An earthen mound and wooden grave marker, called a *krikštas* in the Lithuanian language, marked the grave. These were made from solid, thick planks featuring carved shapes of horses, reptiles, plants, or other figures. The origins of the *krikštas* can be traced back to pagan customs. Smaller wooden and metal crosses and concrete tombstones appeared with the influence of urban culture in the 20th century. The *krikštas* grave markers that stand in Nida now were recreated in the second part of the 20th century (sculptor Eduardas Jonušas).

The cemeteries founded in towns reflected European traditions rather than local or rural customs. The old cemeteries of Rasos, Bernardine, Antakalnis and Saulės in Vilnius stand out in this context. In the early 19th century, cemeteries were located beyond city limits in line with European cemetery rules, which in turn reflected a new concept of death. They offer a rare opportunity to track the evolution of the manner of Western European artists and local ones. Lithuania, the most eastern of all Catholic European countries, manifests distinctive and unique forms, styles and materials employed for cemetery structures, chapels and tombstones. Time came to a standstill in 1940 in the cemeteries of Vilnius. Most of the citizens of Vilnius rushed to repatriate to Poland for fear of Soviet repressions. Those who did not manage to leave were deported to Siberia, and still others left the town during World War II. Rasos Cemetery and the Bernardine Cemetery were closed in the 1960s with the intention of destroying them and were rescued only by the protests of the public.

Rasos Cemetery was founded in 1801 in the south-eastern part of Vilnius. The cemetery is presumably named after the ancient Lithuanian goddess Rasa. In 1801, when the plot allocated for the cemetery was sanctified it was enclosed by a wooden fence, and a wooden alms-house was built. The structure was reconstructed and made into a guard’s house in the late 19th century. The wooden fence burned by Napoleon’s soldiers, and to replace it a masonry fence was built, authentic parts of which have survived to the present day. Two symmetrical L-shaped three and five storey columbaria were erected in the centre of the cemetery with a Neo-Gothic chapel built in the mid 19th century between them. A belfry in the same style was erected in 1883. At the end of the 19th century, the cemetery was expanded, and a new Neo-Gothic gate was built. The columbaria were pulled down in 1934 and 1965 on the grounds of their poor condition, but the rest of the structural elements have been little changed ever since. The cemetery occupies an area of 10.8 hectares, and its layout emerged naturally, following the hilly terrain of Ribiškės. Various hills came to be called Scholars’ Hill, Main Avenue Hill, Writers’ Hill, and Angels’ Hill. Panoramic vistas opening up from many locations are a notable feature of Rasos Cemetery. The highest hills of the cemetery command a view of tall and slender crosses; more solid, lower headstones; and chapels, all erected among the trees in expressive unity. The panorama of the cemetery also reveals the variety of headstones, among them sculptures that are the work of Lithuanian and foreign professional artists, traditional tombstones produced by master craftsmen of Vilnius, and other plain and humble headstones that were, however, crafted with love and respect.

The Bernardine Cemetery (Žvirgždyno St. in Vilnius), which occupies an area of 3.6 hectares, started in 1810 as a suburban burial location. Quite a few elements from its inception and other different stages of its history have survived in the cemetery, among them the original gate, belfry, columbaria (1810), central cemetery chapel (1827), guard’s house (1827), and sacrificial chapel (1810, 1849). The tombstones, typical only of the ancient cemeteries in Vilnius, and the old layout of paths have also survived. The Bernardine Cemetery is the eternal resting place for many eminent national, scientific and cultural figures of the 19th and the 20th centuries.

The Antakalnis Cemetery (Karių Kapų St.), which carried the name of Hospital Cemetery in the first half of the 19th century, contains numerous graves from the 19th and 20th centuries related to various events in the history of Lithuania. In the early 20th century, the cemetery was officially declared Russian. German, Russian and Tartar soldiers were buried there during World War I. In 1917, a monument was built to commemorate the German and Russian soldiers. It survived the Soviet period, in contrast to the tombstones of the Tartar soldiers: they were used to build stairs. Around 1990, they were discovered and restored and now once again mark the graves of the soldiers. Over a thousand Polish military graves are decorated according to the tradition of the first half of the 20th century. Impressive is the memorial to Soviet soldiers and Communist Party leaders. Artists’ Hill, where famous Lithuanian national, scientific and cultural people are buried, features admirable grave monuments created by professional artists. Nearly 3000 of Napoleon’s soldiers who died in Vilnius from cold, famine and illness also found their final resting place in Antakalnis Cemetery (The original burial site was found in the Šiaurės Miestelis district of Vilnius. After necessary research, the human remains were reburied in Antakalnis in 2004). Not far from the burial site of the French soldiers is the deeply respected eternal resting place of the freedom fighters killed on January 13 1991; the grave of Gintaras Žagunis, the first Lithuanian boarder guard to die after the reestablishment of independence; and the victims of the Medininkai tragedy.

Lithuanians attach great significance to cemeteries. In them they see reflected the turns of Lithuania’s history, the immortal customs and traditions of the ethnic groups who live here, and the fate of people. A visit to a cemetery reveals historic sentiment and respect for the dead, both those famous and respected and those close and dear.

Written by Danutė Rūkienė
Photographer Sigitas Gaudėža